

Klaas Koeman

Podcast

Introductie

Cees Bakker in gesprek met Klaas Koeman over ruige mannen.

Cees

Klaas, als we het over de Slag op de Zuiderzee hebben, dan, aan mijn kant in ieder geval denk ik heel erg aan Hoorn. Marken, daar begon het een beetje, via Hoorn, Wijdenes, die hoek. Maar Enkhuizen was, minstens zo belangrijk, zo niet veel belangrijker in dat hele proces, vooral voor die Slag op de Zuiderzee. Kun jij dat een beetje duiden?

Klaas

Ja, vergeet niet, Enkhuizen stond aan het begin van een enorme bloeiperiode. Een heel belangrijk cijfer in economische geschiedenis, voor ons ook. Is het aantal schepen wat door de Sont heenvoer en waar die schepen vandaan kwamen. Waarom? Nou, die schepen gingen met haring heen en ze kwamen met graan en hout terug. En vooral dat graan was natuurlijk superbelangrijk. En nogmaals, het aantal Enkhuizer schippers uit die tijd ging sky high. En dat betekent dat er een hele generatie mensen in de stad zat die of aan de visserij, die haringvisserij, of aan die graanhandel. Want dat graan kun je natuurlijk allemaal zelf wel een beetje opeten, maar je kon er ook mee naar Frankrijk en daar ruilen voor wijn. Voordat je het weet hadden die Nederlanders en daar doet Enkhuizen voluit aan mee een internationaal handelsnetwerk op poten gezet, inter-Europees natuurlijk, wat zijn weerga niet kende. Waarbij trouwens die ritjes naar de Oostzee, een beetje schipper kon er twee, drie per jaar doen. Dat noemden ze ook wel de moedernegotie. Tot in de achttiende eeuw kom je die term tegen, want ze wisten het donders goed. Met andere woorden, in die zestig, zeventig jaar had je een generatie mensen die de wind mee hadden. Of er nou een Spanjaard in de weg stond of een kaper uit Denemarken dat maakte ze niet uit, varen zullen we. Dus dat is natuurlijk een mentaliteit om te knokken.

Cees

Dan kun je het ook over Hoorn en Amsterdam hebben. Dat waren concurrenten, maar dat kon allemaal, er was ruimte zat op die markt?

Klaas

Nou, je kan duidelijk zien dat Enkhuizen begon. Amsterdam heeft het midden zeventiende eeuw overgenomen. Jaartallen zijn natuurlijk altijd een beetje een grijs veldje. Amsterdam heeft het overgenomen en dan zie je Enkhuizen stabiliseren. Hoorn is daar nooit echt aan toegekomen. Die enorme hoeveelheid vissersschepen, honderden, die in die Enkhuizer havens lagen. Die dus de tweede helft van het jaar altijd wegwaren. Want vergeet niet, elk buisschip is veertien, vijftien man personeel wat zijn geld verdiende. Maar ook het toeleveren, de tonnen en de handel in het zout, noem het maar op, daar is Hoorn nooit echt aan toegekomen. In het begin was Enkhuizen de grote klap en toen dat wat wegzakte door allerlei oorzaken, nam Amsterdam het over.

Cees

Maar dat zal zich ook vertaald hebben in de invloed die Enkhuizen had vlak voor die Slag op de Zuiderzee.

Klaas

Dat merk je. Brandt, dat is wel honderd jaar later, die kan nog steeds vijftien schippers noemen die meevochten. En vijftien is, zeker als je de aantallen van die zestiende eeuw bekijkt, al behoorlijk wat. De verdeling van de buit, Brandt schrijft ook dat het merendeel van de buit naar Enkhuizen toe gaat. Gewoon als verdeling van de overwonnen schepen. Bossu wordt dan wel gevangengenomen in Hoorn, maar het gros van zijn personeel zit in Enkhuizen gevangen. En vergeet ook niet dat gevangennemen, dat was natuurlijk leuk, maar je kon daarna mensen gaan uitruilen. Dat was natuurlijk belangrijk. Mensen die in Haarlem gevangengenomen werden, werden uitgeruild tegen de mensen van de slag.

Cees

En als je terugkomt, voor die slag. Enkhuizen was dus eigenlijk wel de plek van het verzet. Ook één van de eerste steden die omging.

Klaas

Je ziet allerlei namen opduiken, Buyskes, Semeyns, waarvan je zegt die jongens hebben heel veel geld. Bijvoorbeeld Semeyns heeft tonnen aan 16de eeus geld aan Oranje gegeven. Het feit dat die mensen meededen betekent gewoon een enorme steun in je rug natuurlijk. Vliegop, ik vind eigenlijk dat er een straatnaam naar vernoemd moet worden, want dat is een fantastische kerel. Echt een watergeus. Ik ben erg blij dat ik hem niet gekend heb, want de kans was vrij groot dat je dat niet overleefde. Zo'n type was het ook wel weer. Hij heette Ellert met de kromme hals. Vliegop is waarschijnlijk een bijnaam van hem geweest, die zijn eigen naam geworden is en is dus één van de beruchtste watergeuzen geweest. Dat was voor de slag, maar reken maar dat in die slag. Kijk, wij denken dat is keurig netjes, schepen gaan op elkaar. Het was daarvoor een guerrilla-actie en in die slag ook wel. Ik bedoel, het was een beetje god voord ons allen en we vechten maar een eind heen en wie de meeste schepen over heeft, die heeft gewonnen. En die guerrilla-tactieken, die zie je in die slag en daarvoor ook.

Cees

Want daarvoor waren het, je kunt het wel een beetje ruige mannen noemen natuurlijk. De naam die mij dan te binnen schiet is, Ruychaver. Daarover wordt dan gezegd, dit is de één der edelste en rechtschapenste watergeuzen. Dat beeld kunnen we wel enigszins nuanceren, denk ik, of niet?

Klaas

Ja, hij moordde wat minder mensen uit dan de rest. Dan ben je wel meteen de edelste en de meest rechtschapene. Ik heb dan Ruychaver niet, maar ik heb dan Vliegop, omdat het een Enkhuizer is. Tenminste, dat zei hij zelf. Het is heel raar. Hij duikt op een of andere manier op in de geschiedenis. Dat geldt ook voor Ruychaver hoor, al die jongens hebben hetzelfde begin. Ze zaten bij Lodewijk toen die aanval op Groningen-Friesland ging. Die slag verloor Lodewijk, maar hij had om zich heen een vloot verzameld van mensen die zijn bevoorrading deden en zijn rugdekking. En die jongens zaten natuurlijk allemaal een beetje om zich heen te kijken. Lodewijk is weer terug naar Duitsland en wij, nou ze konden niet naar huis. Want ze hadden zich natuurlijk behoorlijk met Oranje verbonden. En die zijn dus maar guerrilla-oorlog gaan voeren. Die Vliegop is dus officieel watergeus, maar zijn vrouw en kind woonden gewoon in Emden. Al die jongens die hebben daar een huis en een keurig bestaan, alleen ze waren toevallig zeerover. Want je kan wel leuk zeeroven, maar je moet ook een plek hebben waar je je buit kan verkopen. Op een gegeven moment maakt de politieke druk van Filips en Alva er een beetje een einde aan. Er wordt ook hard gevochten, dus daar kunnen ze na een paar jaar niet meer terecht, maar het is wel in de beginjaren de basis geweest.

Cees

Maar je moet het niet heel zwart-wit zien, hè? Ik bedoel, die jongens kwamen overal aan land, die plunderden van alles. Was het ook een beetje of je door de kat of de hond gebeten wordt voor de bevolking hier? Of waren ze echt al aan het bevrijden?

Klaas

Nee, dat echte watergeuzen, dan denk je van, dan pakken ze een klooster, dat snap ik. Dan pakken ze een katholieke kerk en de pastoor hangen ze op, dat snap ik ook. Maar waarom je nou de burgemeester van een stadje of een dorpje van Terschelling te grazen neemt. Maar zij zeiden en dat is natuurlijk erg makkelijk. Als jij in deze tijd nog burgemeester bent, dan ben je pro-Spaans, klaar. En dan kleden we je uit, zo simpel was het wel. Als je niet voor ons bent, ben je tegen ons. En de noodzaak was er natuurlijk ook. Ze hadden gewoon eten nodig. Vergeet ook niet die lijnen van hennep, die gingen ook niet zo lang mee. Je moest na een tijdje echt wel zorgen dat je je schip een beetje in orde hield, zoveel zeeman waren ze wel. Je gaat niet met een verwaarloosd lek schip, want dat kost je je kop natuurlijk.

Cees

Dus die plunderingen moesten dat allemaal bekostigen? Of ze gingen naar de stad.

Klaas

Als een stad niet sterk genoeg was om zich te verdedigen, was die stad te klos. Maar dat gebeurde niet zo veel. Dan een keer is het gebeurd toen ze met de rug tegen de muur stonden dat ze Den Briel te pakken hadden.

Cees

Maar dat was ook een beetje mazzel hè. Er was toevallig niemand.

Klaas

Ja, er was niemand. En de wind stond gunstig. Kijk het lijkt er heel erg op om over Enkhuizen terug te komen. Naar Emden konden ze niet meer. Ze waren in Engeland beland. De politieke druk op de Engelse koningin was heel groot geworden. Ze moesten weg. En ze zijn die Noordzee opgegaan. En het lijkt er heel erg op dat ze gewoon maar gedacht hebben van nou ja, wat doen we? Noord of Zuid? Nou, de wind zat noord dus moesten ze zuid. En het werd Den Briel, maar de meest strategische plek om te pakken te nemen, om te veroveren, was Enkhuizen. Met Enkhuizen sloot je de Zuiderzee af, als dat moest. Enkhuizen was een belangrijke havenplaats. En Vliegop komt ook uit Enkhuizen. Hij heeft het ook gezegd. Hij zei... Ik ga Enkhuizen terugpakken, al moet ik ervoor op het rad zitten. Al kost het me kop, dan doe ik het.

Cees

Want het was natuurlijk een kleine samenleving. Die steden zijn natuurlijk klein. Hoe zat het hier? Er waren natuurlijk ook tegenstellingen. Waren die ook nog te duiden hier?

Klaas

Ja, je moet dat godsdienstige element, kijk het lijkt erop, in de 19e-eeuwse geschiedenis, dat het gereformeerde tegen katholieken is geweest. Maar ik denk, toen het er echt om span de, als je kijkt in die meidagen 72, waarom waren ze nou zo kwaad? Waarom wilden ze die Spaanse troepen, Bourgondische troepen of Habsburgse troepen niet? Habsburgse, is denk ik is wel de makkelijkste term. Waarom wilden ze Boshuizen niet als belangrijk militair? Ze wilden gewoon geen vreemde troepen in de stad, punt. En dan zie je ook dat Enkhuizen heeft een hele mooie bron van Meeteren, Bor, hebben allemaal dat verhaal van Enkhuizen. Daar worden mensen gewoon letterlijk geciteerd. En er is op een gegeven moment ruzie met een burgemeester. En die burgemeester zegt, hoor eens even, tegen het volk op straat, wie beslist er uiteindelijk of die troepen de stad in komen en op straat zeggen ze tegen hem, nou wij dus. Die stad is van ons, niet van jullie. Je denkt dat is een heel democratisch principe wat hier speelt. Daar ging het om. Dus ik denk, ja, als je het leest, dan denk je van, o, dat is veel moderner dan ik dacht. Dus dat hele godsdienstverhaal is heel erg belangrijk geworden in de negentiende eeuw. Maar moeten we nou meteen weer downsizen? Ik denk dat een heleboel katholieken ook niks met die Spanjaarden hadden. Je zat eigenlijk aan twee kanten verkeerd. Je moest steeds kiezen. En op een gegeven moment heeft Enkhuizen gezegd van jongens, we zijn er klaar mee. We schoppen ze zelf de stad uit. Het is een van de eerste steden geweest die dat op eigen kracht gedaan heeft. En daarna hebben ze meteen de oranje vlag op de Zuiderkerk gehesen. En die geuzen, of ze wisten wat, of ze lagen er al op te wachten.

Eigenlijk binnen een dag waren ze al in de stad. Of Sonoy had al een seintje gekregen, Enkhuizen gaat het worden. Dat betekent ook dat ze dat voor Den Briel ook al wisten. Van Enkhuizen, daar moeten we zijn.

Cees

Dat geeft ook wel aan hoe belangrijk die stad ook voor die tijd was.

Klaas

Hij was voor de Habsburgers onbetrouwbaar. En hij was superbelangrijk. Niet alleen qua positie, maar er zat veel handel, er zaten veel schepen en er zaten veel schippers.

Cees

En in de slag zelf, Klaas, heb je het over dat Enkhuizen waarschijnlijk ook een grote rol gespeeld heeft. Je had al 15 schepen.

Klaas

Je hebt daar natuurlijk een bak volk uit Enkhuizen naar Hoorn. En let wel, dat zijn geen oorlogsschepen geweest. Dat waren gewoon handelsschepen, vissersschepen met een kanonnetje erop. En je merkt ook dat hun tactiek, en of ze dat nou vanzelf deden of dat het gepland was. Hun tactiek, die Spaanse schepen, waren veel groter en hoger en die hadden inderdaad zwaardere kanonnen. Dus wat moest je nou doen als je daar tegen vecht? Als de sodemieter zorgen dat je vlak bij die Spaanse schepen zat, zodat ze over je heen schoten en dan aan boord en knokken. En dan krijg je de Jan Haringen en het vechten op het dek. En daar waren ze wel goed in, dat man tegen man, dat konden ze wel. Als je niet met een mes kon werken, dan redde je het gewoon niet. Dus dat konden ze wel. En wat verder ook heel aardig is, dat een van de belangrijkste Geuzenfamilies en Geus is dan pro-oranje... zijn de Semeynsen. Een van de Semeynse is een Jacob en die heeft op een of andere manier de bijnaam Til gekregen. Die vind je dan ook als Jacob Til. Maar de Semeynse waren echt een hele rijke familie. Er is er eentje die steenrijk was en een groot bedrijf achter zich had. Die valt op een gegeven moment een schip van de meneer Schuilenburg aan. Toen dacht ik, ja, maar jou ken ik, meneer Schuylenburg. Wat blijkt nou als je in mei 72, vlak daarvoor, gaat kijken, dan is Schuylenburg ook een officier. Die voert die troepen aan die dus de stad in willen. Hij is dan in de stad en dan doet hij iets waarvan je denkt, dat is niet zo handig. Hij maakt bij een bakker ruzie omdat hij niet wil betalen. Want hij wil brood hebben voor z'n mannen aan boord van zijn schepen. En dan zegt meneer Schuylenburg, als je niet uitkijkt, dan gaan wij hier hetzelfde doen als in Rotterdam. En in Rotterdam hebben we hetzelfde verhaal, Rotterdam zei, kom dan maar binnen.

En pats erop hebben ze 500 burgers vermoord. Dat dreigement van hem bij die bakker is natuurlijk een lopend vuurtje door die stad gegaan. Zo'n klein stadje, dat is natuurlijk snel voor elkaar. Die Schuylenburg vocht dus natuurlijk aan de Spaanse kant. En die komt die van Til tegen. Nou, dat is een bloedgevecht geworden om daar dat schip te pakken te krijgen. Uiteindelijk is Schuylenburg met nog een paar man gevangengenomen en naar Hoorn verhuisd. Dat schip is weer terug veroverd. Maar het is wel een detail. Ja, zo persoonlijk ging het gewoon af en toe. Een ander berucht verhaal. Als je het leest, denk je het is toch wel aardig, maar je bent dan erg blij dat je er niet bij bent. Maar een Enkhuizer is daar aan het vechten. En die komt een kapitein Willem Vest tegen, dat was een Enkhuizer. En die vecht dus aan de Habsburgse kant, die komt uit Amsterdam, maar het was een Enkhuizer. Ook hij komt iemand tegen, die Huig broerszoon. En die Huig denkt... Ja, maar jou ken ik en hij verslaat hem, Vest wordt gedood. En die Huig snijdt zijn oren af en snijdt zijn neus eraf. En spijkert hij later aan de Ketenpoort. Als een soort van, jou heb ik. En als je dan kijkt waarom meneer Willem Vest zich wat minder populair maakte. Nou, punt één, omdat hij natuurlijk een soort landsverrader was. Een soort super-NSB'er. Hij had ook gezegd, als ik Enkhuizen weer terugpak, dan zijn jullie aan de beurt. Waarvan natuurlijk iedereen dacht, maar jij eerst. En ten tweede, hij vocht nog steeds met op zijn kleren, op zijn vlag, het Enkhuizer Wapen. Dus hij had zich op alle mogelijke manieren impopulair gemaakt. En dat merk je dan nog, dat dat een rol speelt in die slag. Er zat ook enorm veel sentiment aan. Er zat veel meer dan alleen maar een stel katholieken die ruzie hebben met protestanten. Het was een hele mengelmoes van motieven. Overigens, Buyskes is een van de grote jongens. Hij heeft het briefje van Oranje gekregen van, jij bent mijn vertegenwoordiger in Enkhuizen. Buyskes was later muntmeester en het was ook een duidelijke regentenfamilie. In mei 72 vecht hij als gereformeerde. In de zomer van 72 zegt hij, ik ga niet meer naar die gereformeerde kerk, bevalt me niks.

Cees

Het leven ging natuurlijk door na die slag. De schepen werden weer omgebouwd.

Klaas

Ja, en het was wel goed met je gedoe met die dominees. Dit waren natuurlijk vrijgevochten jongens. Die hadden hier helemaal geen zin in.

Cees

In Hoorn ook een beetje. Met die beeldenstorm is eigenlijk niet gebeurd in Hoorn. Die beeldenstorm is een beetje tegengehouden.

Klaas

Ja, ze hebben het netjes geregeld. Het is zo netjes gegaan dat de burgemeester, dus het gezag, heeft tijdens de beeldenstorm het zilver uit de kerken gehaald. En toen er in 1653 opstand was, toen hebben de burgemeesters, nou ja, weet je wat, we vernietigen dat zilver uit die beeldenstorm nog wel dus dat hadden ze netjes op zolder bewaard. Een soort wisselgeld.

Cees

Dus na die slag, toen was het ook eindelijk voorbij, Bossu zit in Hoorn, en dan heb je dus eigenlijk weer gewoon back to business. We gaan weer varen. Ging Enkhuizen nog meer groeien, of kwam Amsterdam op een gegeven moment toch mee?

Klaas

Nee, het heeft echt een tijdje geduurd, een generatie, voordat je merkt dat in Enkhuizen heel langzamerhand die groeicijfers beginnen te stabiliseren en het begint achteruit te gaan. Die normalisering kwam op een gegeven moment natuurlijk ook, maar dat is duidelijk later. Dan zit je toch al een beetje in die 17e eeuw. En dan zie je ook, Enkhuizen krijgt natuurlijk als beloning het paalkist, als beloning voor hun aandeel in de strijd. Voor in die hele oorlog, zowel in de slag als op 21 mei, dat ze in opstand kwamen. Amsterdam rekent er eigenlijk een beetje op dat toen Amsterdam zich bij de opstand voegde, na een paar jaar, dat zei dan wel dat paalkist mochten hebben, maar dat ging niet door. En het was ook een klein beetje dat Enkhuizen kon zich nog een beetje breed maken.

Cees

En dat paalkist, dat mocht je heffen als je?

Klaas

Ja, je had de plicht op de betonning en bebakening in de Zuiderzee en Waddenzee. En je had vertegenwoordigers in alle havensteden. En die inden van elk binnenlopend schip, welke haven dan ook, werd daar geld geïnd. En dat geld ging naar de stad toe. En dat was voor de stad een winstgevende business. En er zaten dus mensen in alle steden, in kampen en noem maar op, die inden dat paalkist geld. Enkhuizen heeft dat gewoon gehouden. En tot in vorige eeuw is er nog een betonning, het schip van de betonning geweest. Dat is daar nog een restant van. Dat ligt nu in Lelystad trouwens.

Cees

En dan is Enkhuizen op een gegeven moment toch ook een beetje, net als de andere steden hier in West-Friesland, dan krijg je die interne contractie, zoals het zo mooi heet, van Amsterdam. Dan pak je die hele handel op. En dan zie je langzamerhand dat tot in de negentiende eeuw worden het hele slapende stadjes. Is er nog in Enkhuizen nu dat je denkt van dat is nou zo duidelijk nog iets wat je voelt van die tijd?

Klaas

Ja, nou, ik weet het niet. Ik ben geen geboren en getogen Enkhuizer, maar de Enkhuizers zelf zeggen allemaal van wel. Dat dat opstandig eigenwijze, dat dat er nog steeds in zit. Je merkt wel opstandig, als je kijkt naar de Enkhuizer in de 17e en 18e eeuw, erg pro-oranje, dat wel, hoor. En gereformeerd, dat merk je wel. Met die hele verlichtingstoestanden. Je vindt wel een groep patriotten, echt wel. De 18e eeuw even. Maar er zijn, en ik zal het heel voorzichtig zeggen, de echte Enkhuizer vindt dat zijn stad, dat opstandige, dat zelfstandige, altijd nog steeds kenbaar is. En dat ze ook altijd nog wel heel wat meer te vertellen hebben gehad dan Hoorn. Dat zit er natuurlijk ook in. Het liefst op het voetbalveld, maar dat hebben ze niet helemaal gehaald. En dat het toch wel jammer is dat ze alles kwijtgeraakt zijn van Amsterdam. Dat zit wel...

Cees

En ze zijn ook wel goed in het verzuilen. In de 20e eeuw hadden ze natuurlijk, hoeveel kerkgemeenschappen waren hier.

Klaas

O nee, goed, maar dat is een wonderlijke protestantse traditie. Dat als je drie protestanten bij elkaar zet, heb je meteen twee kerken. Ja, daar hebben ze hier echt enthousiast aan mee gedaan. Het rammelde hier van de kerken.

Cees

Ja, precies. Dat heeft toch wel wat moois opgeleverd. Want het is een prachtig stadje.

Klaas

Dat is een ontzettend grappige manier van doen. Soms zie je gewoon één familie, maar weer z'n eigen kerkje oprichten.

Cees

Ja, precies. Voor de gezelligheid, dat is ook wel wat. Klaas dank je wel.